

LATAĆ (235) *vb impf i prawdopodobnie pf*

impf (234), *impf a pf* (1) *RejKup H.*

latać (233), **letać** (1); *latać* : *letać Calep* (6:1).

W inf *la-* (26), *lâ-* (11); *la-* *BierEz, Leop, BielKron* (4), *Calag, KochPs, StryjKron, PudłFr, WujNT, SarnStat, KlonFlis, SapEpit*; *lâ-* *RejWiz, BielSen, SkarKaz*; *la-* : *lâ-* *Mącz* (3:3), *RejAp* (3:2), *RejPos* (1:1), *RejZwierc* (4:1), *SkarŻyw* (1:1); *drugie a jasne (w tym 1 r. błędne znakowanie)*. ◇ *W imp a pochyłone*. ◇ *W pozostałych formach*: *lâ-* (151), *la-* (5); *la-* *RejPs, RejWiz, BielSpr*; *lâ-* : *la-* *Murm* (1:2).

inf *latać* (45). ◇ *praes 1 sg* *lâtâm* (8). ◇ *2 sg* *lâtâsz* (5). ◇ *3 sg* *lâtâ* (56). ◇ *1 pl* *lâtâmy* (1). ◇ *3 pl* *lâtają* (47). ◇ *praet 1 sg m -m* *lât(a)ł* (1). ◇ *2 sg m -s* *lâtâl* (2). ◇ *3 sg m* *lâtâl* (15). *f* *lâtała* (3). ◇ *1 pl subst* *lâtałyśmy* (1). ◇ *3 pl m pers* *lâtali* (2). *m an* *lâtali* (5) [*cum N pl typu orli* (3)]. *subst* *lâtały* (8). ◇ *fut 1 sg m* *będę lâtâl* (1). ◇ *2 sg m* *będiesz lâtâl* (1). ◇ *3 sg f* *latać będzie* (2). ◇ *3 pl m pers* *latać będą* (1). ◇ *imp 2 sg* *lâtáj* (1). ◇ *3 sg* *niech, niecháj lâtâ* (4). ◇ *2 pl* *lâtâjcie* (1). ◇ *con 2 sg m* *byś lâtâl* (1). ◇ *3 sg m* *by lâtâl* (4). *f* *by lâtała* (1). *n* *by lâtało* (1). ◇ *part praes act* *lâtając* (18).

Sł stp, Cn notuje, Linde XVI – XVIII w.

1. *Unosić się w powietrzu, fruwać; volare Mącz, PolAnt, Calag, Calep, Cn; volitare Mącz, Calag, Calep, Cn; niti alis Mącz; aërem pennis secare Calep; meare Cn* (211) :

a. *Poruszać się w powietrzu przy pomocy skrzydeł lub dzięki wrodzonym właściwościom (o ptakach, owadach, aniołach i duchach)* (193) : *Owa kaniá gdy latała/ Myłz tak tonącą vřzřála BierEz H, H3, M, Mv, M4, N3* (9); *Humivolae aves, [...]* *Ptacy ktorzy pożyemy lâtáya. Murm* 81, 43, 44; *BartBydg* 70, 173; *FalZioł* IV 18b [2 r.], 23a, 25d [3 r.], 27a, b, 29b; *GlabGad* C, D, H6v; *álbo ku oney łowie która iedno thylko wnoczi láta RejPs* 148; *RejJóz* I8v; *RejKup* H, t2; *HistAl* H7 [2 r.]; *á potym go [dłużnika] nie potćiwie do więzienia prowadzą/ [...]* *á bący około niego lâtáia/ záby łkaczá GroicPorz* cc4; *RejWiz* 2v, 65, 100, 103v, 153v; *Leop Gen* 1/21, 7/14; *IEdná páni nowiny co z Węgier słuchála/ Iż tám Smocy lâtáli/ drugim powiedála. RejFig* Bbv, Aa8, Aa8v, Bbv, Cc6v; *RejZwierz* 116v, 130v; *BibRadz Gen* 1/20; *Lecąc przez morze fyn iego [Ikarus] wyłoko latał nád wolą oycowłką y nád vpominanie/ przeto [...]* *vpadł w morze y vtonął BielKron* 23v, 21 [2 r.], 25v, 136v, 142, 271, 457; *Mącz* 52d, 71b, 167a, 248a, 327a (12); *y wołał [anjoł] głósem wielkim/ mowiąc do wřzytkich ptakow ktorzy latháli RejAp* 162v, 113v, 119v *marg, Dd; RejZwierc* 192, 274v; *Calag* 196a; *SkarŻyw* 601 *marg; KochJez* A3; *Przetoż nád oyczyłtym źielem/ nád kápuftą latá Motel/ wáсионká łkrzydłáta. KlonŻal* C3; *KochPieś* 19; *Involucris, Quod adhuc volare non potest – To czo ielźcze lietacz niemoze. Calep* 560b, 1138a, b [2 r.], 1139a.

latać czym [= za pomocą czego] (2): *á zálę dwiemá [skrzydły] lâtáli [anjołowie]. BibRadz Is* 6/2, I 356b *marg.*

latać czym [= którędy, przez co] = przedostawać się dokąd (1): *łowy [...]* *iednęć iámę máia/ A w niey połpołu śiadáia. Iednymiz drzwiami lâtáia/ Zadnego vřłzia nie máia BierEz* Q.

latać za czym [= w celu złapania] (2): *Na tykách mięfo trzymáli/ Zá ktorym orli lâtáli BierEz* G2; *Orzeł zá záiácem latał BierEz* H2v.

latać za kim, za czym [= towarzyszyć] (5): *A gdy ma być bitwa iaka albo porażka znamienita/ tedy oni [sępy] za wołkiem latháia. FalZioł* IV 27a; *RejWiz* 55, 82, 177v; *RejZwierc* 97.

latać na czym [= *przy pomocy czego*] (1): Perfeus prosił Merkuriusza/ [...] aby mu pożyczył swoich skrzydeł na których latał *BielKron* 21.

W połączeniu szeregowym (1): Także y Sokoł y każdy ptak/ gdy gi nadobnie wglaszczesz/ foremną jaką czapczkę nań włożyysz/ iuż za tobą lata od łtawku do łthawku/ iuż krąży/ biega/ szuka czymćiby się przyłrzył *RejZwierc* 97.

W przeciwstawieniu: »latać ... chodzić« (3): Ale się pomsta nie zgodzi/ Orzeł lata lizką chodzi *BierEz* H3; *SkarŻyw* 601; *SkarKaz* 242b.

W porównaniach (4): *WróbŻołt* D5v; *BielKron* 127; Y mówię cząłem sobie/ Gdzieś to człowiekowi/ Wolno było tak latać/ iako gołębiowi *KochPs* 80; *BielSen* 6.

Przysłowia: Latać a inaś niezafułył [= *robisz to, czego nie umiesz*] Wary na rynku zabłądzić Bo inadz nie dziś twój dzień rządzić. *RejRozpr* A4; Nie ma pierza potemu: wždy chce latać wzgorę *PudlFr* 30; Dałci Icarus znać swym testamentem/ Byś się nie bał cudzym elementem/ Po wiatru latać byś sobie nie tufzył/ Gdyś nie zafużył. *KlonFlis* C2.

Abowiem to [szczęście] dziwnymi skrzydły buynie lata Komu chce inadznie wżitko y w nędzy napłata *RejJóz* K5v; Szczęście zaś które y tam y łam latać zwykło/ Od Ruśi do Polaków zdradnym skrzydłem znikło. *StryjKron* 230.

ale rzecz iel niepodobna gnułnego a leniwego olla na wyłokółc latać/ gdyż skrzydeł nie ma. *HistAl* E6.

Nie inaczey gdy Sroki za Sową lataią/ Nárzektawzy się darmo nic za to nie mają. *RejWiz* 55.

Zwroty: »latać pod obłoki, pod niebem, na obłokach, w obłokach, po niebie« [szyk zmienny] (4:2:1:1:1): *KrowObr* 111; Bo y Orzeł lataiąc buyno pod obłoki [...] Muśi wpaść na zyemię s cząłem odpoczynąć *RejWiz* 31, 82, 86v; *RejZwierc* 127; *BielKron* 127; *RejPos* A2; podobieństwa włzelakiego ptaká skrzydlałtego/ który lata po niebie [*volat in caelis*]. *BudBib Deut* 4/17; *SkarKaz* 242b.

»po powietrzu, na powietrzu, po wiatru latać« [szyk zmienny] (5:3:1): *BierEz* G2; *FalZioł* IV 29c; *RejWiz* 13v, 166v, 167v; *SkarŻyw* 601 [2 r.]; Twoia rzecz po powietrzu iako ptalzek latać/ Niechćiey tu Orle z ptaki nálezey ziemię chwátac. *BielSen* 6; *KlonFlis* C2.

»społem latać« = *zlatywać się* (1): *Convolo, Simul volare* – Społem latam, zlatuię łzie. *Calep* 257a.

»latać to tam, to sam (a. i tam, i sam)« = *circumvolare, circumvolitare* *Calep* [szyk zmienny] (3): iako pżczołá lataiąc to tam to łam z rozmaitych kwiatkow miód zbiera *GórnDworz* E6v; *StryjKron* 230; *Calep* 200b.

»wolno, po woli [= *swobodnie*] latać« (2:1): Ony niebożateczká [ptaszkanie] co wolno lataią/ Przedfię na łwey łwobodzye ielczce mało mają. *RejWiz* 103v, 54v; *SienLek* 7.

»wzgorę, na gorę, na gorze latać« [szyk zmienny] (3:1:1): Ktore [orły] kiedy iuż Ezop miał/ Taką im miarę przypráwił: Iż się za mięsem pułzczáli/ Wzgorę y na doł latáli. *BierEz* Gv; *WróbŻołt* D5v; *SienLek* 7; *RejPos* A2; *RejZwierc* 246.

W przen (22) : *TarDuch* A4v; Takieź nález miły pater gdy w vlicy kuka/ Aby mu się Gżegzołká gdzye w kacie ozwałá/ [...] Bo iuż tá nie przebiera/ Krogulec albo Gil/ Niech lata kędy raczy kiloby na noc był. *RejWiz* 38v; Iełis nie latał za młodu/ Strzeż się zlecieć s tego wchodu. *RejZwierc* 237.

latać około kogo (1): Tákci nas to łákomstwo márnie łowi wśzędzye. [...] A co tákich Iáłtrząbow około nas lata/ Práwie wśzytki nieźzcęfcie tuż zá rękaw chwata. *RejWiz* 72v.

latać czym [= za pomocą czego] (2): *RejZwierz* 25; O wielkifz to Orzeł kthorego dwiemá łkrzydły/ to iest dwiemá zakony/ lata tá niewiáltá łwięta *RejAp* 104.

latać nad kim, nad czym (2): Sáčmy tu iáko myłzy/ Co w iámę wleczemy/ Ná zyemi kázde zyarnko/ [...] A nád námi pułtołki rozliczne latáią/ A łkoro łie wymkniemy/ tedy nas chwataią. *RejWiz* 157v, 171v.

latać za kim (1): A łzpetna to Pułtołká/ co zá námi latá/ A práwie iáko s tyłu z nas kázdego chwata. *RejWiz* 157v.

W porównaniach (7): Iamci to on Heliałz/ [...] Com dla ludzkich vpadkow wiele s płáčzem wzdychał. Odwodząc Páná łwego/ áby [...] s tymi muchámi/ Obchodził łie łáłkáwie/ gdyż niewiedzą łámi/ Co dzyáłáią/ iedno ták by pczóły latáią *RejWiz* 178v, 2, 98 v; *RejZwierz* 50, 51, 145, 179.

Przysłowie: ia ieflim Orzeł/ nie łwym pierzem latam/ Iedno łie ták potrołze wálznych łkrzydeł chwatam. *RejZwierz* 25.

Zwroty: »gorą, wysoko, wzgorę latać« = *mieć większą wartość, znaczenie* (3:2:1): co pochlebłstwo vmie á co prawdá/ bo tá záwždy gorą látác mułi iáko orzeł *RejZwierz* 50; Gorą záwždy lata cnotá *RejZwierz* 231; Prawdá wyłoko lata *RejZwierz* Bbbv, 51 [2 r.], 211v.

»z myśłami latać« = *myśleć o czymś* (1): ZAwždy krewkość człowieńłtwá [!] náłzego iest thák przychylna łwiátu/ iż záwždy thu z myłłami náłzemi latamy/ á gdzyeł dáleko łie vnołimy zá pieczłiwym nábywániem dobr tych docześnych náłznych/ odłóżywłzy ná łtronę pilność á opátržność Páńłką *RejPos* 312.

»po powietrzu latać« (1): Która [*moc szlachectwa*] by buyny Orzeł po powietrzu lata *RejWiz* 98v.

»rozno latać [od kogo]« = *różnić się od kogoś, nie być z kimś zgodnym* (1): Słow/ mowy/ połstawek/ tychci dołyc/ ále łerce y łkutek gdzieł dáleko rozno lata od niego/ á ná dziwne wykręty wychodzą nam łwięte łłowá iego. *RejZwierz* 195v.

Przen (41) :

a) *W połączeniu z różnymi okolicznikami* znaczy *myśleć o czymś wyższym, zajmować się ważnymi sprawami* (25) : Dálecy tám kędył lata rozum tám tych główek. *RejZwierz* 251v; *WujNT* 860.

latać czym (2): *RejWiz* 86v; A máło teź łą mędrłzy co idą zá nimi [*kaznodziejami*]/ Latáiąc pod niebiosá rozumkámi łwemi. *Prot* B3.

latać z czym (9): *RejWiz* 28v, 60, 90v; *RejAp* 11; *RejPos* A2v, 289; iáko o nich rádzić/ á nie thylko łobie ná nogi iáko paw pátrzyć/ ále dáleko trzebá latác z rozmyłłem łwoim przełtrzegáiąc rzeczy przyłzłych/ y therázniefłznych/ iáko ie y miárkowác y łtánowić *RejZwierz* 41, 214; *NiemObr* 98.

W porównaniu (1): Bo rozum ma ofłry nos á łkrzydłá łzyrokie/ A iáko buyny Orzeł lata pod obłoki. *RejWiz* 6v.

W charakterystycznych połączeniach: *myśl lata* (3), *rozum* (2); *z myśłą (z myśłami) latać* (6), *z rozumem* (3); *latać rozmowami, rozumkami*.

Przysłowie: Ale wierz mi ci śludzy/ żeć sie śmieią s ciebye/ Mowiąc/ tu rzecz w popyele/ choć myłł lata w niebie. *RejZwierz* 124; Włzytko sie włzytkim podoba do siebie/ Ano rzyć w pialku choć lata myłł w niebie. *RejZwierz* 219.

Zwroty: »nisko latać« = *nie mieć dużego znaczenia* (1): á ci Rzymłcy Biskupowie nisko ná ten čás lataiąc, iefzcze nie wylećieli byli gory: co rozumiemy, żeby teraz, gdy ią iuż wylecili, y niezbożnie stolicę Cefárską osiedli, nie miał był [*Hieronim*] Antychristá poznác *CzechEp* 411.

»latać pod obłoki, pod niebem, pod niebiosą, po niebie, w niebie« [*szyk zmienny*] (5:1:1:1:1): *RejKup* ee8; By tu łtánął Herkules co sie bijał s Smoki/ Alexánder co z myłłá latał pod obłoki. [...] A wždy káždy tey pániey [*rozkoszy*] ná włzytko przyzwalał. *RejWiz* 28v; Albo oni Mędrcomie z dziwnemi głowámí/ Co latáli pod niebem łwemi rozmowámí. *RejWiz* 86v, 6v, 90v; *Prot* B3; *RejPos* A2v; *RejZwierz* 214, 219.

»po powietrzu latać« [*szyk zmienny*] (2): Siedzilż ty zámknąwłzy sie/ iż nie widzilż łwiátá/ A myłł przedłię od dułze po powietrzu lata. *RejWiz* 120v, 60.

»z ociętymi skrzydłý latać« (1): thák iáko o nim [*o Rzymie*] y dziś łłýłzimy/ chocay iuż ták nápoły z ociętymi łkrzydłý lata/ A chociay łámo iuż y nie ták wielkie *RejAp* 122.

»wysoko latać« [*szyk zmienny*] (5): *OrzRozm* T; nie latay wyłoko z rozumem łwoim/ widzilż iákom ia iefł éichy. *RejPos* 289; *NiemObr* 98; *WujNT przedm* 32; W iákíey wadze mieć KROLA, poddáni więc máią/ Niepołłulżnym zapłátę iáką zá to dáią? Powłciągnąłes ná ten čás przeciwnym wędzilđá/ Chćieli látác wyłoko/ wćiąłes im łkrzydłá. *SapEpit* B.

»wzgore łatać« [*szyk zmienny*] (4): *RejWiz* 90v, 91v; *RejAp* 11; A ták wy zacni łtanowie/ [...] Niech was práwe Orły znamy. [...] Wy wzgore łataycie. *RejPos* A2v.

b *Rozszerzac się, nabywac rozgłosu (o łlawie), teź głosie, rozpowszechniac coł (o nauce Ewangelii)* (16) : *RejWiz* 22; Niech łlawá iego [*człowieka zacnego*] lata/ nie ná mieylcu łtoi *RejZwierz* 38v; A iákoż to látác ma [*prawda pańska*] prołzę cie? *RejAp* 120, 120; *RejZwierz* 177v.

latać z czym (2): ale wiele ich być mułł [...] / ktorzy roznołć mułżá po łwiátu á łáthác s tą nieomyłną prawdą Páńłką *RejAp* 120, 120.

W porównaniu (1): [*łława*] záwždy łobie lata iáko buyny orzeł po łwiátu w łwoich rołkofszach. *RejZwierz* 136v.

W charakterystycznych połączeniach: *Ewanielija lata, łława* (9); *latać z Ewanieliją, z prawdą*.

Zwroty: »latać i po niebie, i po ziemi (a. po ziemi i do nieba)« [*szyk zmienny*] (2): gdyż to iefł łwięta wola iego/ áby tá łwięta prawdá iego wiecznie łatálá y po niebie y po zyemi. *RejAp* 120; *RejZwierz* 120.

»latać pod obłoki« [*szyk zmienny*] (2): Acż y dziś zacnych łlawá pod obłoki lata *RejZwierz* 44v, 50.

»latać po łwiecie, po łwiátu, po łzyrokołci łwiata« [*szyk zmienny*] (2:2:1): *RejAp* 119v; która [*łława*] y dziś po łwiecie iáko żywa lata y wiecznie łáthác bęđzie. *RejZwierz* 38, 133, 136v.

b. *Unosić się w powietrzu (tu w przel)* [*na czym*] (5) : *LubPs* E; I włłapił ná Chierubim/ y latał ná łkrzydłách wietrznych. *Leop Ps* 17/11; *BibRadz Ps* 17/11; Siedział [*Pan*] ná lotnym Cherubie/ ná niełłćigniónych łkrzydłách latał Aquilonów nieuieźđżónych. *KochPs* 23.

Szereg: »latać a jeździć« (1): Więc wfiadł [Pan] ná Cheruwá y latał/ á iezdził [et volavit, volavitque] ná pierzu wietrznym. *BudBib Ps* 17/11.

c. *Przenosić się w powietrzu (o przedmiotach nieożywionych) (13)* : Potym latháły ognište iskry *HistAl* [I]3; *RejWiz* 145v, 151v [2 r.], Cc5v; á częšto poczęły iác kule/ ták że nie dáleko około krolewfkiej głowy latały. *BielKron* 308; Twoje ognište strzały/ twé strážné gromy Latały: á niebiefkie trzáfkáły domy. *KochPs* 114; A strzáły z krzywych Lukow fwifzczące lataią *StryjKron* 230, 230.

Zwrot: »po światu latać« (1): A iáko strážne ognie po światu lataią. *RejWiz* 49v.

»latać po wietrze« (1): Czynią też Puźkarze Smoki ognište tákowymże prochem przypráwionym/ ktorzy lataią po wietrze *BielSpr* 74.

astron. »wolno latać« = *krążyć po zmiennych orbitach (o błędnych gwiazdach) (1)*: Tákte też fá ná niebie [...] Rozne gwiazdy/ drugie też co wolno lataią. *RejWiz* 145v.

W przen (1) : Sklenice w kąť lataią *RejWiz* 16v.

2. *Przenosić się szybko z miejsca na miejsce, biegać, prędko chodzić; volvere Mącz, Cn (22)* : *RejKup* i8v; *HistAl* A4; A wzy łtády latały nie wygubioné. *KochPs* 158.

W porównaniu (1): Pátrzayże ná owego/ ktorzy ná południe/ Ofádził też fwoy poczet/ [...] Co z miełzki by łzalení po światu lataią *RejWiz* 173v.

Zwrot: »po powroziech latać« (2): *Mącz* 258c; Bo trudnieyřać iełť rzecz po powroziech látác/ pod wodámi chodzić/ zátonęłe rzeczy wnořić/ nád przyrodzenie fkákác/ kuglowác *RejZwierc* 78v.

»po światu (a. po świecie) latać« [szyk zmienny] (4): *RejKup* t3; *RejWiz* 173v; Orbem volvere, Wokół po świecie látác y tám y łam łie po świecie łtúc. *Mącz* 506c; *RejPos* 144.

»wolno [= swobodnie] latać« (2): *RejWiz* 168; Choćia człowieká zábijá/ choćia łię ná cudzá máiętnoř tárgná/ [...] przedsię ći zbrodniowie wřędźie wolno łobie lataią [passim ac libere volitant]. *ModrzBaz* 140v.

Szereg: »biegać, latać« (2): Gdzyež thedy oná twoiá wiárá nędzny człowiecze/ czo biegałz/ co lathałz po światu *RejPos* 144, 146v.

W przen (3) :

Fraza: »śmierć przed oczyma lata« = *zbliża się śmierć (1)*: A łerce we mnie táie/ łilá odtępuie/ Śmierć przed oczymá lata [et formido mortis cecidit super me *Vulg Ps* 54/5]/ á mnie łtrách zdéymuie. *KochPs* 80.

Zwrot: »po światu (a. po świecie) latać« (2): A což nam niebožátkom owřzem więcey/ ktorzych myłli/ łpráwy y obyczáie/ rozmáicie po łwiecie lataią *RejPos* 132v, 209v.

Przen: Przeglądać, wertować, szukać (w książce) [po czym] (2) : *Constituciy Epilogus*: To iest, łummowné zebránié, które vczyniono dla profłszych, áby niewiele lataiąc po kártách miał iákoby ná reiełtrzyku wřyłtkę łummę práwá *SarnStat* 823, *6.

a. *Zabiegać, starać się o co (5)* : á on z nádzyeią łwá latha zábyegáiąc od márnego łwiátá tego pożytku á podpomożenia łwego *RejPos* 325v.

latać za czym (1): To czyniř co chceřz/ tylko wierzyřz ilko chceřz/ lataiąc zá prózną chwałá *OrzList* c3v.

Przysłowie: Lepśia szkodká nizli szkodá Káždy iáko może lata Wždy czym może tym náplátá
RejRozpr E2.

Zwrot: »po światu latać« (2): Połwiathuz sznadzeią lathał I thu sam rady ochwatał [...] Anapilnieyśfe
twe łtharanie Bez woliey yego [*Boga*] niełtanie *RejKup* p4; *RejWiz* 20v.

3. *Być w ciągłym ruchu w obie strony* (2) : Velivolus, in quo vela volant, W czym żagle latáją.
Mqcz 479b; *GórnTroas* 35.

Synonimy: 2. *biegać, gonić.*

Formacje współrdzenne cf **NADLECIEĆ**.

Cf **LATAJĄCY, LATANIE**

BZ